

PEREJAUME

Obra d'agrarietat – Retaulística

Oferim en les pàgines d'aquest bloc dedicat a Perejaume un treball artístic inèdit, *Retaulística*, del 2005, una seqüència de deu imatges d'una acció damunt l'escorça d'una surera; un text també inèdit de Perejaume, «Obra d'agrarietat», del mateix any 2005, que és un precedent de l'assaig *Mareperlers i ovaladors* (2013); i, finalment, un assaig general sobre la seva obra de Manuel Guerrero Brullet

Un terra de suro i un cel de retaule. Així és com se'm representa l'acotació escènica per a l'arrencada de la gran obra d'agrarietat que ha tingut lloc en aquest racó de món. Un cel de retaule sobre una terra de suro pelegrí, que és el més pessebrós. Una terra inflada de llavors: no ben bé la Renaixença, sinó l'humus que la genera. Això que devia ser l'allocadíssima Catalunya barroca: un poble derrotat, esporuguit, amb una relació prepaisatgística, apagesada i no pas ocular. Un poble entaforat per no ser vist rere unes protuberants regolfades de retaule. Un terra de suro sota un cel ennuvolat de llum. Un cel ennuvolat i regruixit, penyalós i habitat pels sants del lloc, a ple sol, amb els fronts circumfulgents. Amb tanta ufana i brunyiment que fins ens pot semblar estrany tot aquell parament bigarrat, obscur i sobredaurat, per reclamar l'or nu de l'aurora!

Tempestes d'or sobre l'agre ras i humil: terra regada d'or, encesa d'or, llaurada perquè en surtin acants i panotxes, hortes i paradisos, en uns graners capaços d'ultrapassar la natural durada, uns aforestalats graners en una maduració estival i eterna. Però també terra emmotllurada amunt, arrelada amunt, amb gran regirament de rabasses i relissers, com si la terra s'arrelés a l'aire, per nodrir una vida d'aquí mateix, d'ara mateix. Una vida que emmuntanyi la terra i l'ensureixi fins a fer-ne aquest país costerut i trencat que s'enretaula apaïsadament, fragorosament. Això que han de trobar-se, plantat davant seu, descriptors com Bosch de la Trinxeria, Marià Vayreda o Lluís Rigalt: un relleu esbojarrador de sots i carenals que s'entreperden, fins que a penes hi resta un pla que no hagi sofert una o altra torsió montuosa. Amb roques que tenen un punt de tendre, de brot, fins a l'alçada pirinenca del conreu. Escarbotells i escarbotells de suro sobre unes fondàries emmolsides amb boscos ufanosos, prats ubèrrims i cultius satius.

Perquè del conreu de la terra se'n desprèn el conreu de les visions: el conreu de les crostes —com més aspres, seques i esterrossades, millor— per treure'n les visions. Com si al suro se li despregués de la pell tot just el primer sentiment paisatgístic. De fet, aquest pessebrisme dels relleus ensurits coincideix en el temps amb l'altre dels fidels davant l'enretaulit altar major: la terra batuda, dreta com una truita molt colrada, la massa oblonga i febrejant d'imatges d'una truita colrada i reverberant.

Uns grans endevinaments de formes en l'aire que s'assemblen a aquells, més reduïts de mida, que popularment era costum de practicar davant la rugositat de les nous, o les barreges de l'aigua i de l'oli, o de la clara i el rovell. Que és ben bé de la mateixa manera com ho fan aquestes taques i rugositats, que també s'afigura la matèria nuada de tota la retaulística: tot un conjunt de coses confuses que es presenten a ser batudes ocularment. Un or batut per bastir pallers, per somiar truites, per fer panteixar i viure les Escriitures, per enasprar finalment, agràriament, la terra dreta, amb totes les acimades meravelles que trenquen la quotidianitat de l'espai ras i profà i el fan resplendir.

No ens ha de costar, doncs, d'imaginar-nos la terra estesa, femada de retaules. Com si els retaules fertilitzessin el llauró, l'ull i l'aire, com si aquella descomposició atmosfèrica de llum ajustés, en terra, la joia i l'excrement. Un cel caganer de retaules. Unes motllurasses intestinals i celestes amb la voluntat de posar esplendor damunt les coses humils. Que, en aquest sentit, per antic que sigui, el ritu del «tió» —la idea d'un tronc que menja i que caga— queda complidament tenyit d'agrarietat barroca. De fet, a Catalunya, el ritual nadalenc és especialment travessat de mig a mig per aquesta mena de lligams pessebrosos, rústecs, pagesívols i fematers: el caganer caga un tió, el tió és de suro, sobre l'escorça del tió engreixat s'hi ageganten els cims. I, encara, tot parat a taula, entaulat en un paisatgisme genèric i pioner, escriptural i mengívol, amb el caganer que el signa en un racó, perquè el caganer també és l'autor sobre la rúbrica.

«Coses corrompudes innatuals, així com podridura e fems e suor e rovel, mort e les altres coses semblantz a aquestes» són per a Lull «comensament de natura» (*doct, pueril*). Nadals i nadals, doncs, d'un poble matinal, d'un poble auroral, escorcerat i revellit, entre el seu diminutiu i les ganes de créixer. Vellea de l'aurora de Lull! Primer raig de l'aurora de Verdaguer! Perquè és instants abans d'aquest primer raig que s'endevinen tots aquells materials que preparen la Renaixença: l'humus, que en dèiem. Paraules, llocs i llavors en completa fermentació, en completa germinació.

Allò que fou el substrat de Verdaguer: el parament que Verdaguer haurà de recórrer i ascendir. Just a partir del moment que la llengua disposa camins ascendants i Verdaguer s'hi enfila.

Trencaments en el temps, trencaments en l'espai. No hi ha un estil planer per parlar de suredat. Suro i retaules comparteixen la fascinació per la il·legibilitat, ells mateixos s'esborrallen, impacients i, amb una escriptura montuosament destorbada a cada pas, diuen massa coses perquè se n'entengui alguna. La conducció mai no hi és lineal, sinó banyuda, draconiana, cuejant: una malesa. Un bardisser irresoluble, del moment que la mateixa fragositat del terreny usa l'idioma per al·locar-se més, per individuar-se. Com si cada sot s'ensotés també idiomàticament, s'engolés i s'engolís alhora, amb veu i silenci retrets, englotits, esterrossats per fer-ne aliment. Voldria parlar en nom d'aquesta veu tan asilvestradament poblada. En nom del poble menestral i pagès posat, bocaterros, entre tot allò humà i no humà que fa actuar el territori de paraula. Des dels cops de vent als corrents d'aigua, des del xerric dels grills a les gargamelles rossinyorials. Terres sonores i sordes amb les paraules fermentoses sota els noms més amatats, al servei d'una oralitat escampada, sense a penes tradició escrital, però tanmateix escrita per l'espai, inscrita en uns determinats arredossaments i fondalades. Del moment que l'aire és divagant com la veu, però el relleu l'aclofa i l'arriba a escriure. Coloració dialectal del relleu. Confusió d'isolínies i isoglosses. Triomf dels poders espacials de la veu. Triomf d'aquelles formes que tenen els sons d'abastar un espai, semblants a les que tenen els colors per tenyir-lo. Llocs vocables de veu nativa als contorns dels quals el mateix territori es circumscriu. Llocs vocables, com si fos equivalent articular el llenguatge per dir el concret geogràfic o articular el concret geogràfic per dir el llenguatge.

Si imagino aquell primer paisatgisme de la veu, veig immediatament la teatralització atmosfèrica d'una boca: una configuració bucal amb el relleu voluble en l'aire que paladeja el so i el fa galejar per tots els vessants fins que xiula als punts més elevats. Tot sembla certament obeir l'expressivitat que disposa un bleix d'aire, a través d'una ufana idiomàtica, sobre uns suros preverbals, amb els sots i els sons que ho cinglen tot, i amb l'ondulació justa perquè la parla esdevingui melodiosa.

Quan aquest bleix de veu s'entaula, les diverses sonoritats s'enrosen —de xaloc o de mestral, més agregalades o més garbitanes— com si s'entrebarregessin en la llengua les lletres dels punts cardinals. Aleshores les mateixes paraules de la llengua generen, segons on viuen, una matisada territorialitat sonora. El lloc participa, així, en l'expressivitat, i el paisatgisme de la veu se n'ufana. I se'ls obren, a les paraules, les motllures, brotant i brotant, i s'enretaulen, i guanyen amplitud, enlluernament i sentit.

No és fàcil de precisar en què consisteix aquest so i subsòl de l'agrarietat, amb terres i veus en tija perquè els toqui l'aire i la llum i puguin poncellar una vida densa i fabulosament complexa. No és fàcil de girar-se cap a tot allò soterrat del que, en definitiva, encara a hores d'ara en som esclat. Puc, tanmateix, percebre el so i el subsòl com es dilaten en l'aire mateix que respirem, amb la veu fertilitzada pels morts, sobre la gran terra que en té cura. Puc en efecte percebre el perseverant obrament, la putrefacció de signatures en terra: la gairebé humanada terra, de tants de morts, carnal. La carnal agrarietat d'aquesta terra que ha fet els homes, d'aquest cel que ha fet els déus.

Enterrar i sembrar, torna a ser això barroc i agrari? Ho torna a ser. Si escolto, puc entreoir la fermentació de les obres amagades, de les obres fetes, de les que s'estan fent ara mateix. Sento el fer seu, de la mà de les obres que romanen desconegudes en nosaltres mateixos. Sento tot això.

De fet, d'aquest so i subsòl de l'agrarietat —tan actiu al nostre país al llarg dels dos segles darrers— només en veiem la gran arplega. Aquell gruix de collita que hi ha en l'aire successiu i els autors l'agarben, o corren a estampar-lo, o bé l'obren de bell nou. Sabem que tota la baluerna d'obres i documents depèn en gran part d'aquest so i subsòl amagadís; en la mesura que tant literats o artistes com folkloristes, musicòlegs o filòlegs en són igualment recol·lectors. Perquè totes dues menes d'obres, tant les més creatives com les més documentals, creixen de recollir, s'ufanen d'unes fonts estant que les nodreixen. Encara que les unes s'alcin sobre els materials de

partida i els transformen completament. Mentre les altres se sentin tan fascinades per la naturalesa d'aquells materials que tot just s'ajupen a collir-los.

El cas és que totes les obres de cultura celebren uns materials previs. Es tracta de materials rasos, constituents, anònims, que perviuen, en part, en les obres que els signen o que els cullen, si bé irremeiablement transformats. Gairebé sempre aquests materials s'imposen en un moment donat a través d'un sentit de pèrdua. És la pèrdua que ens crida a obrar-los. El seu impuls palpitant sol ser elegíac. Despertem en l'autor l'afany de rescatar-los de la decrepitud i la fugacitat. I passen a ser una mena de materials guanyats —fóra més exacte dir-ne transformats— contra el temor de perdre'ls definitivament.

D'aquí ve que, de vegades, ens sentim temptats de fer les obres enrere per mirar d'endevinar les formes prèvies de cultura que cullen i celebren. Com si les obres ens haguessin de permetre d'accedir a les formes i materials predisposants, abans de ser obrats. Que ara poguéssim tornar, per les obres, a aquell escenari estricte, amb l'agrari tumult de la vida sobre el terra de suro i sota cel de retaule. Tot això, però, resulta il·lusori, definitivament inaferrable. Ara bé, la crida amb què ens commou l'agrarietat queda de sobres explicada per la gran pèrdua que n'hi ha hagut. És l'agrarietat sencera que ara, en ple segle XXI, ens increpa, entreficada encara dins nostre, en la mesura que, mentre la realitat present ja ha deixat de ser-ne, d'agrària, moltes maneres de pensar i, més específicament, les maneres de crear encara en són. Vivim un interval en què l'agrarietat és molt més fèrtil i extensa ja en l'obra de Marià Aguiló, o en la de Joaquim Ruyra o en la de Joan Miró, que no pas en el país real que ens envolta. Som, doncs parcera de tota una agrarietat autoral, viva i creixent en les obres. Al tombant de segle, l'any 1999, Joan Brossa, en el penúltim poema de *Sumari astral*, ja ho va deixar escrit:

LLUM AL CAMP

Aquests poemes creixen per tot el país.
Els podeu fer servir per fins ben diversos;
les seves arrels es desenterren a la primavera
o al començament de la tardor i les heu de deixar
assecar a les fosques.

